

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МУЗИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
ІМЕНІ П. І. ЧАЙКОВСЬКОГО

**ВАРІАЦІЙНА ФОРМА В ФОРТЕПІАННІЙ ТВОРЧОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ
КОМПОЗИТОРІВ: ВИКОНАВСЬКИЙ ВЕКТОР**
(СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ «ФОРТЕПІАНО»)
СПЕЦКУРС

Калуги Каріни Геннадіївни
здобувача ступеня доктора мистецтва
кафедри спеціального фортепіано № 2

Творчий керівник та науковий консультант –
заслужений діяч мистецтв України,
кандидат мистецтвознавства, професор
Рощина Тетяна Олександрівна

Київ — 2024

ПЛАН

- I. Становлення та розвиток варіаційної форми в європейській музичній культурі XV – початку XX століть.**
- II. Варіаційна форма в фортепіанній творчості композиторів доби бароко та класицизму.**
- III. Розвиток жанру фортепіанних варіацій XIX – першої половини XX століть.**
- IV. Перелік рекомендованої літератури.**

I. Становлення та розвиток варіаційної форми в європейській музичній культурі XV – початку XX століть.

1. Походження поняття варіаційної форми: варіаційність, варіювання та варіаційний розвиток.
2. Формування структури варіаційної форми в професійній церковній музиці XV століття.
3. Варіаційна форма *tenore ostinato* в рамках поліфонічної техніки *cantus firmus*.
4. Різновиди варіацій на *basso ostinato*.
5. Варіації на витриману мелодію (*soprano ostinato*).
6. Тема з варіаціями: історичний розвиток та типологія строгих варіацій доби класицизму.
7. Трансформація варіаційного жанру в умовах естетики Романтизму.
8. Романтичні варіаційні форми: варіація-сюїта, строгі романтичні варіації, вільні симфонізовані варіації.
9. Варіаційна форма в системі поліостинастності.
10. Постромантичні тенденції в варіаційних формах початку XX століття.

II. Варіаційна форма в фортепіанній творчості композиторів доби бароко та класицизму.

1. Становлення варіаційної форми в рамках циклічної музичної форми в творчості Г. Ф. Генделя.
2. Особливості розвитку варіаційної форми в творчості Й. С. Баха: методи варіювання за законами поліфонічної форми, варіації остинатних типів.
3. Становлення жанру фортепіанних варіацій доби Класицизму.
4. Вплив драматургії сонатного циклу на клавірні варіації Й. Гайдна.
5. Значення варіацій в фортепіанній творчості В. А. Моцарта, як одного з провідних жанрів композитора.
6. Еволюція варіаційної форми в творчості Л. Бетховена.

7. Варіації «нової манери» та пізні варіації Л. Бетховена: синтез новітніх та класичних принципів.

8. Класичні варіації І. Б. Крамера та І. Н. Гуммеля.

9. Варіаційні цикли Ф. Ріса: поєднання прийомів віденських класиків та тенденцій віртуозного піанізму першої половини ХІХ ст.

10. Досягнення варіаційної форми в фортепіанній творчості композиторів доби Класицизму.

ІІІ. Розвиток жанру фортепіанних варіацій ХІХ – першої половини ХХ століть.

1. Ранні зразки варіаційних форм доби Романтизму: основні прийоми та принципи.

2. Салонно-віртуозні варіаційні цикли К. Вебера та Ф. Шуберта: класичні та романтичні риси варіацій.

3. Твори варіаційної форми в фортепіанній творчості Д. Штейбельта та Дж. Фільда.

4. Концертні варіації С. Тальберга, як одного з найбільш яскравих представників «блискучого стилю».

5. Варіації Ф. Кальбренера, Г. Герца та К. Черні: розвиток жанру та педагогічна цінність.

6. Варіаційні цикли Ф. Шопена та А. Гензельта з точки зору новаторського підходу до трактування романтичної варіаційної форми.

7. Варіації Р. Шумана, Ф. Мендельсона та Ф. Ліста, як важливого етапу розвитку жанру післябетховенської епохи: особливості драматургії, композиційної будови та нові піаністичні техніки.

8. Жанрово-стильові рішення варіаційних циклів Й. Брамса.

9. Варіаційні цикли композиторів останньої третини ХІХ – початку ХХ століть.

10. Узагальнення головних досягнень варіаційної форми класико-романтичної епохи.

IV. Перелік рекомендованої літератури.

1. Асафьев Б. Музыкальная форма как процесс : в 2 кн. / ред., вступ. ст. и коммент. Е. М. Орловой. Ленинград : Музыка, 1971. 376 с.
2. Блуме Ф. Романтика. Епохи історії музики в окремих викладах : В 2 ч. / пер. з нім. та ред.- упор. Ю. Є. Семенов. Ч. 2. Бароко, Класика, Романтика, Нова музика. Одеса : Будівельник, 2004. 240 с.
3. Бобровський В. К вопросу о драматургии музыкальной формы. Теоретические проблемы музыкальных форм и жанров. Москва : Музыка, 1971. С. 26–65.
4. Бобровский В. Функциональные основы музыкальной формы. Москва : Музыка, 1978. 332 с.
5. Бойков В. Г. Робота над цілісністю форм в романтичних варіаційних циклах : навч. посіб. Донецьк : Східний видавничий дім, 2007. 96 с.
6. Возняк Т. *Львів: українсько-польсько-єврейський спільний культурний спадок*. URL : http://www.ji.lviv.ua/ji-library/Vozniak/misto/lviv_ukr_pol_evr.htm (дата звернення: 21.02.2023).
7. Горюхіна Н. О. Еволюція періоду. Київ : Музична Україна, 1975. 98 с.
8. Горюхіна Н. О. Композиція музичного твору. *Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського* / ред-упор. І. А. Котляревський. Київ, 2000. Вип. 7 (Музикознавство: з ХХ у ХХІ століття). С. 16–30.
9. Дідич Г. С. Історія західноєвропейської музики : навч. посіб. Кіровоград : МОН України, 2005. 226 с.
10. Жарков О. «Вчення про музичну форму» Надії Горюхіної: актуальні питання сучасного аналізу. *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського* : зб. наук. пр. Вип. 114 : Композитори і музикознавці Київської консерваторії у 1941–2010-х роках. Київ, 2016. С. 255–264.

11. Жарков О. Техніка композиції як мовний механізм: від правила до звучання. *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського* : наук. журн. Вип. 132 : Техніка музичної композиції: теорія, історія, проблеми аналізу. Київ, 2021. С. 9–23.
12. Завгородня Г. Основные принципы формообразования в аспекте закономерностей музыкального пространства. *Музичне мистецтво і культура: Music and culture* : Науковий вісник Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової : зб. ст. Одеса : Друкарський дім, 2016. Вип. 23. С. 218–227.
13. Задерацкий В. Музыкальная форма. Вып. 1. Москва : Музыка, 1995. 544 с.
14. Задерацкий В. Музыкальная форма. Вып. 2. Москва : Музыка, 2008. 528 с.
15. Зі спадщини майстрів. Книга перша: збірка статей. *Науковий вісник НМАУ*. Вип. 30. Київ, 2003. 284 с.
16. Зі спадщини майстрів. Книга друга: Збірка статей. *Науковий вісник НМАУ*. Вип. 101. Київ, 2013. 490 с.
17. Калуга К. Г. Історія одного «Листка з Альбому»: творчо-виконавський дискурс варіаційних циклів К. Шуман та Й. Брамса. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка*. Випуск 72. Том 2. С. 70–77.
18. Калуга К. Г. Жанрово-стильові властивості Варіацій на оригінальну тему тв. 21 № 1 Йоганнеса Брамса: досвід виконавського дискурсу. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка*. Випуск 64. Том 1. С. 155–161.
19. Каплієнко-Ілюк Ю. В. Історія світової музики : навч. посіб. Чернівці : Місто, 2015. 240 с.
20. Каплієнко-Ілюк Ю. В. Особистість Євсевія Мандичевського: соціально-культурний дискурс. *Музикознавча думка Дніпропетровщини*. № 22, 2022. С. 105–116.
21. Касьяненко Л.О. Робота піаніста над фактурою: посібник з вивчення виконавської інтерпретації фактури фортепіанного твору. Київ, 2003. 168 с.

22. Катрич О. Індивідуальний стиль музиканта-виконавця (теоретичні та естетичні аспекти) : автореф. дис. ... кандидата мистецтвознавства : 17.00.03 Муз. мистецтво / Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2000. 17 с.
23. Катрич О. Орфічний музично-виконавський архетип як домінуюча модель музичного мислення виконавця постмодерної доби. Всеукраїнська науково-практична конференція молодих науковців «Музикознавчі студії» : тези. Львів, 2016. С. 52–53.
24. Кашкадамова Н. Б. Історія фортеп'янного мистецтва. ХІХ сторіччя : підручник. Тернопіль : Астон, 2006. С. 326–362.
25. Кашкадамова Н. Б. Виконавська інтерпретація у фортеп'янному мистецтві ХХ сторіччя : підручник. Львів, 2014. 344 с.
26. Кашкадамова Н. Мистецтво виконання музики на клавішно-струнних інструментах (клавикорд, клавесин, фортепіано). Історія. Тернопіль: СМП «АСТОН», 1998. 299 с.
27. Кияновська Л. О. Євсей Мандичевський у музичній українці. *Українська музика*. Ч. 1 (3), 2012. С. 38-47.
28. Коханик І. Інтертекстуальність та проблема стильової єдності музичного твору. *Київське музикознавство* : зб. статей. Вип. 7 : Текст музичного твору: практика і теорія / Київ. Ін-т музики ім. Р. М. Глієра; Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2001. С. 90–96.
29. Кутасевич А. В. «Серйозні варіації» для фортепіано Фелікса Мендельсона як зразок романтичної моделі жанру (погляд виконавця) : матеріали наук. конф «Ф. Мендельсон-Бартольдї: культурні ініціативи та художні пріоритети», Харків, 12 жовт. 2016 р. Харків, 2016. С. 5–23.
30. Ланг Р. Чернівці. Звуки і відзвуки. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. № 56, 2009. 84 с.
31. Медриш І. Д. Світова музична література : підручник. Вип. 2. Чернівці : Місто, 2020. 448 с.

32. Москаленко В. Г. Інтерпретація формули художнього цілого. *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. Київ, 2011. № 2 (11). С. 11–16.
33. Москаленко В. Г. Лекції з музичної інтерпретації: навчальний посібник. Київ, 2013. 272 с.
34. Москаленко В. Г. Музичний твір як текст. *Київське музикознавство* : зб. статей. Вип. 7 : Текст музичного твору: практика і теорія / Київ. Ін-т музики ім. Р. М. Глієра ; Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2001. С. 3–10.
35. Москаленко В. Г. Про специфіку музичної інтерпретації. *Київське музикознавство* : зб. статей. Вип. 2 : Проблеми музичної інтерпретації. Київ, 1999. С. 4-14.
36. Муха А. І. Принцип програмності в музиці. Київ: Наукова думка, 1966. 175 с.
37. Побережна Г. І., Щириця Т. В. Загальна теорія музики : підручник. Київ, 2004. 303 с.
38. Польська І. І. «Ехемі monumentum»: віддзеркалення шуманівських образів у Варіаціях Й. Брамса на тему Р. Шумана ор. 23. *Аспекти історичного музикознавства*. Харків. 2019. Вип. XVII. С. 249–261.
39. Проців Л. Й. Історія української музичної педагогіки: віденські зустрічі. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*. № 4, 2009. С. 59-65.
40. Рощина Т. Репертуарная модель пианиста – исполнителя: творческий поиск или выбор стереотипа. Музичний твір як творчий процес. *Науковий вісник НМАУ*. Київ, 2002. Вип. 21. С. 246 –253.
41. Соломонова О. Б. *Етнічна ідентифікація культуротворчої особистості в полікультурному просторі України*. URL : http://icr.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Book_2021_Zbirnyk.pdf (дата звернення: 16. 03. 2023).
42. Скребков С. Художественные принципы музыкальных стилей. Москва : Музыка, 1973. 446 с.
43. Степанюк О. Інструментарій моцартівської доби та деякі аспекти сучасного фортепіанного виконавства. Проблеми фортепіанного виконавства та педагогіки. *Науковий вісник НМАУ*. Київ, 2008. Вип. 71. С. 63–73.

44. Степурко В. І. Аналіз музичних творів : навчальний посібник. Київ, 2020. 140 с.
45. Сюта Б. Жанри музичної мови: постановка питання. *Українське музикознавство: науково-методичний збірник* / Упоряд. М. Д. Копиця. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2012. Вип. 38: Пам'яті Ігоря Пясковського С. 138–159.
46. Сюта Б. Мовне поняття жанровий тип у термінологічному корпусі теорії музики. *Současné slovanské jazyky a literatury: tradice a současnost* / Alla Archangelska (ed.). Olomouc, 2014. С. 159–167.
47. Фількевич Г. М. Всесвітня історія музики : навч. посіб. Київ : Стилос, 2006. 350 с.
48. Фещук Н. *Визнаний Брамсом, забутий Буковиною*. URL : <https://zbruc.eu/node/71280> (Дата звернення: 19. 02. 2023).
49. Холопова В. Формы музыкальных произведений : учеб. пособ. Санкт-Петербург : Лань, 2001. 496 с.
50. Червінська Н. Варіації ор. 56а Й. Брамса на тему Й. Гайдна. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. *Й. Гайдн – І. Котляревський: мистецтво оптимізму* : збірник наукових праць. Вип. 27. Харків, 2009. С. 61–71.
51. Червінська Н. Бетховенська стилематика в поліфонічному письмі Йоганнеса Брамса. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. Класика в сучасній культурі* : збірник наукових статей. Вип. 41. Харків, 2014. С. 153–163.
52. Червінська Н. Історичні стилематики в романтичній фюзі Й. Брамса. Музичне і театральне мистецтво України в дослідженнях солодих мистецтвознавців : Матеріали VI Всеукраїнської наук.-творч. конф. студ. та асп. 2006 року. Харків, 2006. С. 98-100.
53. Червінська Н. Роль Йоганнеса Брамса в історії поліфонії. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. *Постать митця у художньому просторі міста* : збірник наукових праць. Вип. 39. Харків, 2014. С. 112–126.

54. Червінська. Н. Творчість Ф. Мендельсона та Й. Брамса в світлі національної стилізованої традиції. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. Постаць митця у художньому просторі міста* : збірник наукових праць. Вип. 24. Харків, 2009. С. 197–206.
55. Червінська Н. Поліфонія Брамса як музичний інтертекст: релігійно-догматична лірика. Музичне і театральне мистецтво України в дослідженнях солових мистецтвознавців : Матеріали VII Всеукраїнської наук.-творч. конф. студ. та асп. 2006 року. Харків, 2007. С. 50–51.
56. Чернова Т. Драматургія в інструментальній музиці : исследование. Москва : Музыка, 1984. 144 с.
57. Чернявська М. С. Піанізм бетховенської доби. Становлення фортепіанної фактури: Навчальний посібник. Харків : Смуґаста типографія, 2015. 208 с.
58. Чернявська М. С. Постаць Клари Вік-Шуман в європейському науковому дискурсі. *Аспекти історичного музикознавства*. Харків. 2019. Вип. XVII. С. 213–231.
59. Шип С. Музична форма від звуку до стилю : навч. посіб. Київ : Заповіт, 1998. 368 с.
60. Шип С. Музичний жанр в методологічному аспекті. *Науковий вісник Національної музичної академії імені П. І. Чайковського* : зб. ст. Вип. 16 : Культурологічні проблеми української музики (наукові дискурси пам'яті І. Ф. Ляшенка). Київ, 2002. С. 154–177.
61. Шип С. Музыкальная речь и язык музыки : теоретич. исслед. Одесса : Одес. гос. консерватория им. А. В. Неждановой, 2001. 295 с.
62. Школьнікова А. К. *Брамс, Йоганнес*. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Брамс,Йоганнес> (дата звернення: 25.05.2024).
63. Яцків О. Я. Віденець родом із Буковини. *Мистецтво та освіта*. № 1, 1998. С. 61–63.
64. Якуб'як Я. Аналіз музичних творів. Музичні форми. Ч. 1. Тернопіль: Знання, 1999. 208 с.

65. Akartini V. Influenta activitatii lui Eusebie si Gheorghe Mandicevshi asupra dezvoltarii educatiei musicale si culturii in Bucovina. *Aesthetics and ethics og pedagogical actionю* Issue 20, 2019. P. 106–119.
66. Bullivant R. Fugue. *The new Grove Dictionary of Music and Musicians*. 1980. Vol. 1. P. 9–21.
67. Chominski J. Wilkowska-Chominska K. *Formy muzyche. T. 1–5. T. I : Teoria formy. Male for,y instrumentalne, z dodatkiem. Polskie wydawnictwo muzyczne*. 1983. 574 p.
68. Cooper J. M. *The Mendelssohns : Their Music in History / ed. by J. D. Prandi*. Oxford : Oxford University Press, 2002. 382 p.
69. Dietrich A., Widmann J. *Recollections of Johannes Brahms / Trans. from germ*. New York : Charles Scribner`s Sons, 1899. 211 p.
70. Eccarius-Sieber A. Mendelssohns Klaveirstil und Klavierwerke. *Die Musik* 8/2. 1909. P. 171–178.
71. Floros C. *Johannes Brahms, Free But Alone: A Life for a Poetic Music / Trans. from germ*. New York : Peter Lang, 2010. 291 p.
72. Flynn C. *The creative Art of Clara Schumann (1819- 1896) : master thesis*, National University of Ireland. Maynooth, 1991. 94 p.
73. Friedrich G. *Die Fugenkomposition in Mendelssohns Instrumentalwerk*. Bonn. 1969. 142 p.
74. *Johannes Brahms: Life and Letters / Trans. from germ*. Oxford : Oxford University Press, 2001. 858 p.
75. *Johannes Brahms: Variationen über ein eigenes thema*. URL: <https://www.br-klassik.de/themen/klassik-entdecken/starke-stuecke-brahms-variationen-op-21-100.html> (дата звернення: 23.06.2023).
76. Musgrave M. *Brahms : A German Requiem*. Cambridge : Cambridge Univercity Press, 1996. 97 p.
77. Owen B. *The Organ Music of Johannes Brahms*. Oxford : Oxford University Press, 2018. 184 p.
78. Platt H. *Johannes Brahms: A Research and Information Guide*. 2nd ed. London : Routledge, 2016. 550 p.

79. Swafford J. Johannes Brahms : A Biography. New York : Vintage Books, 1999. 700 p.
80. The Cambridge history of TWENTIETH-CENTURY MUSIC. GB: Univ. of London. 818 p.
81. Thomas-san-Galli W. A. Johannes Brahms. München : R. Piper & Co. Verlag, 1922. A. 5. 283 p.
82. Variationen über ein eigenes Thema ves Johannes Brahms. Op. 21 № 1. Bonn, bel N. Simrock. URL : https://s9.imslp.org/files/imglnks/usimg/e/ef/IMSLP499891-PMLP52378-1_IMSLP22893-PMLP52378-BraWV,_S._75.pdf.
83. Variationen über ein Thema von Joseph Haydn für Orchester. Op. 56a. Leipzig: Breitkopf und Härtel. URL : https://vmirror.imslp.org/files/imglnks/usimg/2/29/IMSLP01077-Brahms_-_Variations_on_a_Theme_by_Haydn.pdf
84. Variationen über ein Thema von Joseph Haydn für 2 Klavuere zu 4 Händen. Op. 56b. Leipzig : Edition Peters. URL : https://vmirror.imslp.org/files/imglnks/usimg/8/88/IMSLP661514-PMLP3585-Brahms_-_Variations_on_a_Theme_by_Haydn,_Op.56b_-_2_Pianos_A4.pdf
85. Variationen über ein Thema von Paganini. Op. 35. Haft I. Leipzig & Winterthur : J. Rieter-Biedermann. URL : https://ks15.imslp.org/files/imglnks/usimg/5/59/IMSLP138180-PMLP06495-JBrahms_Variations_on_a_Theme_by_Paganini,_Op.35_book1_fe_rsl.pdf
86. Variationen über ein Thema von Paganini. Op. 35. Haft II. Leipzig & Winterthur : J. Rieter-Biedermann. URL : https://s9.imslp.org/files/imglnks/usimg/c/c0/IMSLP138181-PMLP06495-JBrahms_Variations_on_a_Theme_by_Paganini,_Op.35_book2_fe_rsl.pdf
87. Variationen über ein Thema von Robert Schumann ves Clara Schumann. Op. 20. Leipzig: Breitkopf und Härtel. URL : <https://vmirror.imslp.org/files/imglnks/usimg/1/1d/IMSLP335370-PMLP541819-ClaraSchumannVariationsop20.pdf>

88. Variationen über ein Thema von Robert Schumann und Johannes Brahms. Op. 9. Leipzig: C. F. Peters. URL : https://vmirror.imslp.org/files/imgnks/usimg/2/2a/IMSLP08431-Brahms_-_Variations_Op.9_-_Sauer.pdf

89. Variationen über ein Thema von Robert Schumann für Pianoforte zu 4 Händen. Op. 23. Leipzig & Winterthur : J. Rieter-Biedermann. URL : <https://s9.imslp.org/files/imgnks/usimg/3/31/IMSLP85742-SIBLEY1802.9767.6450-39087011343946score.pdf>

90. Variationen und Fuge über ein Thema von Händel. Op. 24. Leipzig: C. F. Peters. URL : https://ks15.imslp.org/files/imgnks/usimg/c/c3/IMSLP08435-Brahms_-_Variations_Op.24_-_Sauer.pdf